

## BERDAQTÍ SHAYÍR HÁM BAQSÍ SÍPATÍDA TÁRIYPLEWI

Omirezakova Sahibjamal Genjemurat qızı

Berdaq atındağı QMU “Tariyx” fakulteti

“Tariyx (mámleketler hám jónelisler boyınsha)” qánigeligi 3-kurs studentı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17292701>

**Annotaciya.** Bul maqalada qaraqalpaq xalqınıń ullı shayırlarınıń biri bolǵan Berdaq shayır hám baqsı ekenligi tuwralı, sonıń menen birge Berdaq shayır haqqında onıń sóz zergeri retinde ulıǵlap sóz jazǵan, qosıq dóretken shayırlarımız Berdaqtı táriplegeni haqqında sóz etilgen.

**Gilt sózi:** Xalıq, shayır, baqsı, dástan, qosıq, muzikalı drama, sóz, dóretpe, ádebiyat, shıǵarma.

## BERDAQNI SHOIR VA BAXSHI SIFATIDA TA'RIFLASHI

**Annotatsiya.** Bu maqolada qoraqalpoq xalqining ulug' shoirlaridan biri bo'lgan Berdaq shoir va baxshi ekanligi haqida, shuningdek Berdaq shoir haqida uning so'z zargari sifatida ulug'lab so'z yozgan, she'r yaratgan shoirlarimiz Berdaqni ta'riflagani haqida so'z yuritilgan.

**Kalit so'zi:** Xalq, shoir, baxshi, doston, qo'shiq, musiqali drama, so'z, asar, adabiyot, asar.

## ОПИСАНИЕ БЕРДАКА КАК ПОЭТА И БАХШИ

**Аннотация.** В данной статье говорится о том, что Бердах, один из великих поэтов каракалпакского народа, был поэтом и бахши, а также о том, что наши поэты, писавшие стихи и восхвалявшие Бердаха как мастера слова, писали о нем слова.

**Ключевое слово:** Народ, поэт, бахши, дастан, песня, музыкальная драма, слово, произведение, литература, произведение.

## DESCRIPTION OF BERDAK AS A POET AND BAKHSHI

**Annotation.** This article discusses that Berdaq, one of the great poets of the Karakalpak people, was a poet and bakhshi, and that our poets who wrote poems and praised Berdaq as a master of words wrote words about him.

**Key words:** People, poet, bakhshi, dastan, song, musical drama, word, work, literature, work.

Berdaq bir qatar maǵlıwmatlarǵa hám Berdaqtıń ayrım shıǵarmalarında “Xorezm”, “Ayrılıq” hám taǵı basqa orın alǵan. Dereklerge qaraǵanda Qarǵabay Berdaqtıń atasınan qarapayım xalıq awzında ayılıp júrgen atı bolsa al kitabi nusqadaǵı atı Muxammed dep atalǵanı kórsetiledi.

1827 – jılı Ámiwdáriyanıń Aral teńizine quylatuǵın jerinde “Aq qala” degen awılǵa tuwılǵan. Atası kámbaǵal kún keshirip balıqshılıq hám diyxansılıq penen shuǵıllanǵan.

Atası onı dáslep awıllıq mektepke oqıtqan, keyin ol Aral teńizi átirapında belgili bolıp atı shıqqan, sol zamandaǵı bul úlken bólim máskanı bolǵan Qaraqum iyshan medresesinde tálim alǵan. Berdaq ele jas waqtında ata–anası qazalanǵannan soń oqıwdı dawam ete almay kún kóriw táshwishleri menen biraz bánt bolıp balıqshılıq, gezi kelgende diyxansılıq etip, solar menen qatar baqsı – shayırshılıqtı kásip etken. Ol óziniń bir qosıǵında

“Kórdim Xorezm Buxardi,

Atı shıqqan kóp sháhardı” - dep jazğanına qaraǵanda Berdaq sońǵı waqıtları óz bilimin tereńletiw ushın Xiwa, Buxara shahárlerine barıp qaytqan. Óziniń kitabiy sawatın, diniy, ilimiy bilimlerin Xiwa, Buxara shahárlerine hám qaraqalpaq axunlarınń sáwbetlerinde jetilistirgenin onıń ómiriniń aqırına taman jazǵan “Shejire”, “Xorezm hikoyatı” hám basqada bir qatar shıǵarmaları ayqın kórsetedi.

Berdaq qartaya kele Qaraqum iyshangá qol berip suwpı boladı.

1900 – jılı 73 jasında qazalanıp, Qaraqum iyshan qábiristanına jerlenedi.[1]

Berdaq ózi jasaǵan dáwirdegi qaraqalpaq xalqınıń tariyxın, sotsiyallıq jaǵdayların óz dóretpelerinde sáwlelendirilgen, arginal tuwındı qaraqalpaq ádebiyatına tiykar salǵan demokratik shayır. Ol qaraqalpaq xalqınıń jazba ádebiyatınıń ólmes kórkem sóz ustası hám basqınshılıq tarawında Berdaq baqsı mektebiniń tiykarın salıwshı ataqlı qaraqalpaq baqsısı. Berdaq shayırdıń baqsıshılıq óneri xızmetleri usı waqıtqa shekem tolıq ashılмай, izertlenbey keldi. Durısında ol ullı shayır ǵana emes xalqınıń óz aldına mektebi bar úlken baqsısında. N.Dawqaraev XIX ásirdegi qaraqalpaq ádebiyatı wákilleriniń tvorchetvalıq ózgesheliklerin kórsetiw menen olardan birazın “XIX ásirde jasaǵan qaraqalpaq shayırlarınıń barlıǵı derlik sázende bolǵan. Bul dáwirdegi qaraqalpaq shayırlarınıń kópshiligi xalıqtıń tutas sawatsız jaǵdayında ózleriniń qosıqların duwtarǵa qosıp aytıw arqalı kópshilik arasında taratıwǵa májbúr bolǵan. Sonlıqtanda shayırlar “baqsı” dep atalǵan. Máselen “Berdaq baqsı” degen laqapta usınnan shıqqan dep kórsetedi.

Berdaq tvorchetvasın izertlewshi I.T. Saǵitovta shayırdıń ómir bayanın sóz etkende “Berdaq baqsı degen ataqqa iye bolıp, dańqı jurta jayıla baslaydı el aralap qosıq aytıp shayırlıq sóz óneri menen kún kóretuǵın boladı” - dep keltiredi. Q.Aytimbetov ashıqtan – ashıq “Berdaq tek ǵana bir shayırlıq ónerine iye bolmastan qosıqshı hám baqsı bolǵan. Ol baqsı sıpatında dástanlardı aytqan. Ol xalıq dástanların hám óziniń shıǵarmaların duwtarǵa qosıp aytıwı arqalı “Berdaq baqsı” - degen laqapqa iye bolǵan” dep jazadı.

Ol Berdaqtıń baqsı bolǵanın onıń “Tarı” qosıǵı menen qızı Hurlımangá, Hurlımannıń balası Qarajan baqsıǵa miyras bolıp qalǵan duwtarı menen de dálilleydi, sonıń menen birge ol shayırdıń “Aqmaq Patsha” mısasında Berdaqtı qaraqalpaq awızeki ádebiyatınıń jıynawshısı sıpatında bahalaydı.

Qaraqalpaq xalqında, sonıń ishinde shayırlarımızda xalqımızdıń súyikli ullarınıń biri retinde Berdaqtıń atın bárqulla ulıǵlaǵanı bizge belgili.

Berdaq edi shayırlardıń daqası,

Sózine iyildi adam balası.

Yamasa:

Neshshe sózler ayttı qorıqpay zalımnan,

Shayırlıqta ótpes Maqtumqulı onnan,- dep Berdaqtıń qaraqalpaq xalqına eń qádirli shayır ekenligin aytqan edi. “Qırǵzdıń Alatawında shoqqılar kóp olardıń birewleri biyik bolsa, basqaları onnanda biyik. Xalqımız usı bálent shoqqılardı “Tuǵ shoqqı”, yaǵniy “Tuw shoqqı”, - dep ataydı. Berdaqta kóp milletli tuwısqan ádebiyatımızdıń tuw shoqqılarınıń biri” – dep bahalaǵan edi. Berdaqtıń shıǵarmaları 1940-jıldan baslap baspa sózde jariq kóre basladı.

Kele-kele Berdaqtıń dóretpeleri Ózbek, qırǵız, qazaq, túrkmen, rus, gruzin, tatar, noǵay, bashqurt hámde basqa xalıqlar tillerine awdarıldı.

Qaraqalpaq xalıq shayırı Abbaz Dabiylov “Berdaq haqqında qos qosıq”, (1950), S. Nurimbetov “Berdaq shayır”, (1950) atlı qosıqların, al J. Aymurzaev “Berdaq” atlı muzıkalı dramanı dóretti. Sonday-aq Ibrayim Yusupov, Tilwbergen Jumamuratov, Nawrız Japaqov hám tağı basqa kóplegen shayırlarda Berdaqtı táripledi. Abbaz Dabılov

Xalıq ushın jırladıń hár túr sóz benen,  
Qıyalap kóp qarap algır kóz benen,  
Ájiniyaz, Berdaqtan qalğan iz benen,  
Qosıq stillerin tapqan shayırsań  
-dep Berdaqtı bárshe Qaraqalpaq shayırlardıń ustazı sıpatında táriypleydi.  
Shayırdıń “Berdaqqa” atlı shıǵarması -142- qatardan ibarat bolıp, onıń:  
Sarı kirpik shapan, belinde túrme,  
Ayaqta aq pushta, basta shógirme,  
Súwrette shekelep, duwtarı bizge,  
Ózi shıqtı qalmas bolıp Berdaqtıń – degen qosıq qatarlarınan Berdaq oyı, Berdaq obrazı,  
kóz aldına keledi.

“Ala Moynaq duwtar, gúmis shaptırǵan,  
Bes barmaqqa on tórt perde tuttırǵan,  
Namaları tustıń suwın juttırǵan,  
Shákirtleri toyǵa keldi Berdaqtıń.

Shákirt dep oylamań Japaq, Eshjandı,  
Aytıp tur Berdaqtan qalğan dástandı,  
Jaqlatıp hawazı, jerdi aspandı,  
Aqlıǵı Qarajan bizde Berdaqtıń.

Sonday-aq qaraqalpaq shayırları ishinen S. Nurimbetovta Berdaqqa arnap “Berdaq” poemasını dóretti. Usı poema Berdaq tuwralı jazılǵan kólemli shıǵarmalardan bolıp esaplanıladı.

Poema kólemi jaǵınan -800- qatardan aslam.[2]

Qaysı jazıwshı, shayır shıǵarmaların oqıp qarasaqta, Berdaq tuwralı pikir aytpaǵan, onıń ádebiy miyrasınan nár almaǵan sóz zergerin tabıw qıyın. Olardıń barlıǵınında Berdaqtı ustaz, kórkem sózdıń sheberi, dep bahalaydı.

### **Paydalanǵan ádebiyatlar**

1. Berdaq “Tańlamalı shıǵarmaları” Nókis “Qaraqalpaqstan” 1987-jıl
2. Berdaq (Berdimurat) “Tańlamalı shıǵarmaları” Qaraqalpaqstan mámleketlik baspası Nókis-1956-jıl